

1. Obiekt

662

SZYB "LECH" - ZESPÓŁ

2. Czas powstania

1868/1890/1975/1994

3. Miejscowość

NOWA RUDA

11. Dawna kompresorownia, wieża nadszybowa (neg. 300/797/2), nadszybie szybu "Lech" (neg. 300/767/5; orientacja; sytuacja

4. Adres

Kopalnia Węgla Kamiennego
"Nowa Ruda" - Pole "Piast"

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo walbrzyskie

gmina Nowa Ruda

now. UKO240

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Neurode (do 1945 r.)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo wrocławskie

powiat Nowa Ruda

8. Właściciel i jego adres

Kopalnia Węgla Kamiennego
"Nowa Ruda"

Nowa Ruda, ul. Kłodzka 25, tel. 35-01

9. Użytkownik i jego adres

Kopalnia Węgla Kamiennego
"Nowa Ruda"

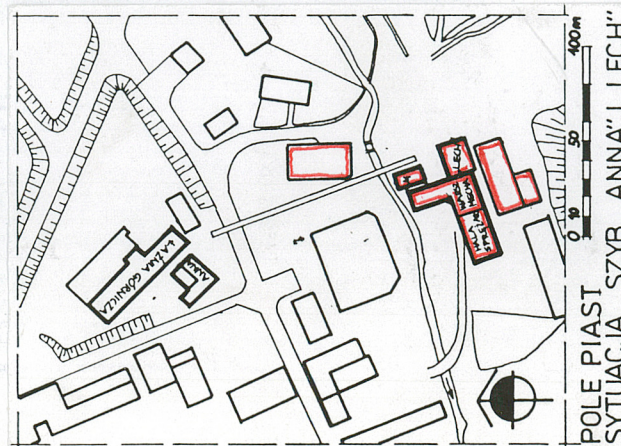
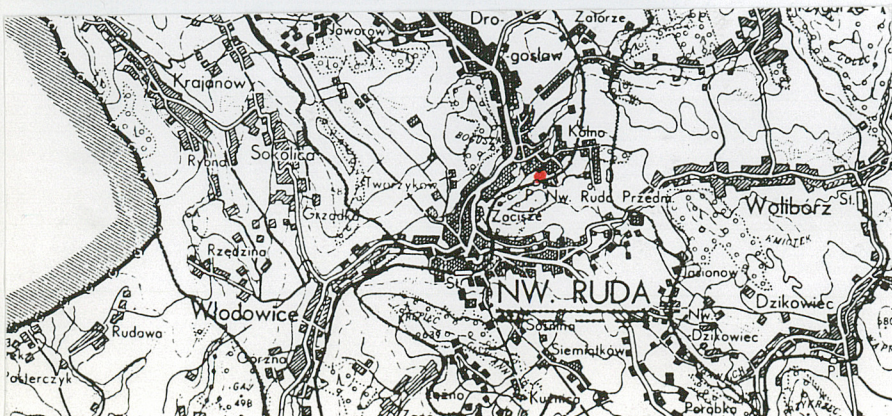
Nowa Ruda, ul. Kłodzka 25, tel. 35-01

10. Rejestr zabytków

Nr

data

maxymilian A/1882 z VI 01
204

12. Autorzy, historia obiektu, określenia stylu

Pierwsze, udokumentowane informacje o eksploatacji węgla kamiennego w rejonie Nowej Rudy, sięgają 1491 r. Poważniejszego charakteru górnictwo noworudzkie nabrało jednak dopiero z przełomem XVII/XVIII w. Wówczas prowadzono już eksploatację podziemną, do głębokości kilkunastu metrów. W 2 poł. XVIII w. zaczęto wykonywać sztolnie odwadniające. W latach 40-tych XVIII w. w rejonie Nowej Rudy istniały 3 kopalnie węgla. Największą była kopalnia "Ruben" (w XX w. - "Nowa Ruda" - "Piast") założona w 1742 r., w której skład wchodziły niewielkie pola górnicze "Georgengrube" i "Josefgrube". W poł. XVIII w. podjęto intensywne prace poszukiwawcze węgla. Początkowo nowo odkryte wychodnie udostępniano sztolniami i chodnikami wybierkowymi. Pierwszą, zarejestrowaną, eksploatację węgla podjęto w 1781 r. na wychodni pokładów, znajdujących się ok. 300 m. na płn. od obecnego szybu "Lech". Do 1869 r. wydobywanie na terenie kopalni "Ruben" odbywało się przy pomocy sztolni, m.in. głębokiej "Józef" zlokalizowanej między dzisiejszymi szymbami "Lech" ("Maxschacht") i "Piast I" ("Bahnschacht").

W 1868 r. zglębiono do poz. I pierwszy szyb "Maxschacht", zwany dzisiaj "Lechem", w 1879 r. zglębiono szyb "Piast I", które to szyby znacznie rozbudowano do końca XIX w. (w 1890 r. "Lecha", w 1895 r. "Piast I").

Od roku 1879 datuje się intensywny rozwój kopalni co związane było z odkryciem w 1879 r. łupku ogniotrwałego oraz budową linii kolejowej Wałbrzych - Kłodzko co przyniosło znaczące rozszerzenie rynków zbytu kopalni. W 1840 r. wydobywanie węgla w kop. "Ruben" osiągnęło wielkość 3436 t/rok. W 1891 r. wydobyto 80.721 t. węgla i 35.000 t. łupku. - przy załodze liczącej 554 osoby.

Eksploatacja węgla w kopalni wiązała się z wieloma zagrożeniami. W 1839, 1876 i 1910 r. wyrobiska kopalni zalewała woda. W 1908 r. zarejestrowano pierwszy wyrzut gazów i skał. Do 1945 r. zanotowano 596 wyrzutów, z których najtragiczniejszy w skutkach miał miejsce 10 maja 1941 r. kiedy to zginęło 187 górników.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrza, wyposażenie, instalacje)

Zespół szybu "Lech" usytuowany jest w centrum powierzchni kopalni "Nowa Ruda" (dawniej "Ruben"), u stóp wzgórza, na którym - na pld. od szybu "Lech" - usytuowane są szyby "Piast I" i "Piast II" oraz wyłączona z ruchu i likwidowana Prażalnia Łupku Ogniotrwałego. Na poziomie szybu "Lech" w stok wzgórza wchodzi sztolnia. Na płn.-wsch. od szybu "Lech" - w odl. ok. 200 m.) usytuowane jest nadszybie i wieża nadszybowa, basztowa dawnego szybu "Anna" (wentylacyjnego, odwadniającego i podsadzkowego) zglębionego w 1898 r. W pobliżu tego ostatniego zabudowano w 1901 r. łaźnię górniczą, hakową. Tę ostatnią połączono w latach 60/70-tych XX w. estakadą z szybem "Lech".

Na zespół szybu "Lech" składają się:

1. Nadszybie i wieża nadszybowa w obecnym kształcie pochodzące z 1890 r. a zmodernizowane w 1975 r. kiedy to szyb z wydobywczego stał się głównym szybem wentylacyjnym Pola "Piast".
2. Maszynownia szybu powstała w obecnym kształcie w 1890 r., pierwotnie wyposażona w parowy wyciąg szybowy a od 1975 r. w elektryczny z tarczą cierną Koepe.
3. Hale kompresorów, wentylatorów i warsztatu mechanicznego z 1890 r., rozbudowane w latach 20-tych XX w. a od 1994 roku przysposobione do roli pomieszczeń produkcyjnych zakładu kamieniarskiego.

Poza wskazanymi wyżej obiektami, które przesadzają kształt zabudowy powierzchni szybu i kształtują krajobraz kulturowy kopalni, dla których wykonano karty ewidencyjne zabytków architektury górniczej na terenie zespołu znajdują się ponadto: budynek administracyjny - dawniej dyrekcji kopalni z 1874 r., bud. dawnej kotłowni z 1897 r., przysposobiony do zadań administracyjno-socjalnych, magazynowych i innych (m.in. stacja trafo), budowla wentylatorów z 1975 r. oraz sztolnia. Ta ostatnia stanowić ma zasadniczy element projektowanego na terenie zespołu skansenu górniczego.

Architektura górnicza zespołu z lat 90-tych XIX w. kształtowana jest w duchu historyzmu, operuje wachlarzem form właściwych dla "romanizmu". Murowane z cegły budynki, o ceglanych, spoinowanych elewacjach, przykryte 2-połaciowymi dachami, opatrzone dużymi, sklepieniami otworami okiennymi przydają zespołowi formy zwartej, jednorodnej stylistycznie.

Znakomicie komponuje z tym obrazem, który utrzymał również czytelny układ przestrzenny uformowany z przełomem XIX/XX w., budowla nadszybia i stalowej wieży nadszybowej. Tego obrazu nie zakłóca również przebudowa nadszybia dokonana w latach 70-tych XX w.

Część obiektów zespołu zyskała nowe programy użytkowe (dawna kompresorownia i warsztat mechaniczny - obecnie zakład kamieniarski), inne oczekują na wykształcenie nowych zadań użytkowych a to z uwagi na likwidację kopalni.

Niektóre z obiektów powierzchni już zlikwidowano, w tym budynek transformatora z lat 20-tych XX w.

Mimo dokonującego się na tym obszarze procesu przemiany, szczególnie intensywnego dla ostatnich 2/3 lat, zespół prezentuje wybitne walory historyczne, architektoniczne, krajobrazowe. Wprowadzanie tutaj nowych, przemysłanych programów produkcyjnych czy innych walory te może jedynie podnosić jak ma to miejsce w przypadku dawnej kompresorowni, w której uruchomiono z-d kamieniarski.

<p>14. Kubatura</p> <p>patrz karty obiektów kubaturowych (wskazane w rubr. 13 i 24)</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>teren zespołu obejmuje powierzchnię ok. 5 ha</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>"Lech" - szyb wydobywczy, zjazdowy, w końcu wentylacyjny Pola "Piast"</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>Szyb wentylacyjny "Pola "Piast" - przewidziany do likwidacji.</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie</p> <p>Prace remontowe i budowlane czy też likwidacyjne części obiektów na terenie zespołu nie naruszyły istotnych walorów zabytkowych zespołu. Podstawowe jego elementy (nadszybie, maszynownia, hale kompresorów utrzymały oryginalne bryły, elewacje. Utrzymano układ przestrzenny zabudowy.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Obiekty kubaturowe zespołu szybu "Lech" utrzymane w stanie dobrym. Dawna kompresorownia adaptowana w 1994 r. do zadań produkcyjnych - zakład kamieniarski. Maszynownia praktycznie wyłączona z eksploatacji - wyciąg szybowy utrzymany, sprawny. Szyb nadal pełni zadania wentylacyjne. Wentylatory z 1975 r. sprawne. Pozostałe budynki w stanie dobrym. Teren został w 1994 r. uporządkowany, po likwidacji części kotłowni i komina przemysłowego. Mury oporowe skarpy - na pld. od nadszybia) odbudowane. Drogi komunikacyjne uporządkowane. Zespół otoczony bogatą zielenią sprawia bardzo dobre wrażenie.</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Zespół szybu "Lech" i składające się nań budowle i budynki, m.in. nadszybia i wieży nadszybowej, maszynowni, dawnej kompresorowni i warsztatu mechanicznego, kotłowni, bud. administracyjnego kopalni prezentują wybitne walory historyczne, techniczne, architektoniczne i krajobrazowe. Objąć ochroną prawną - wpis do rejestru zabytków. Z uwagi na zmianę funkcji zespołu (wstrzymanie eksploatacji węgla i likwidację kopalni) program ochrony ograniczyć do utrzymania układu przestrzennego zabudowy, brył, elewacji budowli i budynków.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Udzielić wsparcia idei budowy skansenu górniczego - w oparciu o zespół szybu "Lech", Prazalnię łupku Ogniotrwałego oraz sztolnię i in. obiekty Pola Górniczego "Piast". - Prace budowlane w pobliżu szybu "Lech", remontowe, adaptacyjne dawnych obiektów górniczych do nowych zadań, gospodarkę przestrzeni - prowadzić w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. 	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- Akt koncesyjny szybu "Lech", w: Dział Mechaniczno-Energetyczny (szybowy)
KWK "Nowa Ruda"

24. Uwagi różne

Patrz: karty ewidencyjne - Nadszybie i wieża nadszybowa szybu "Lech", dawna kompresorownia szybu "Lech", maszynownia szybu "Lech", opracowane w 1995 r. w BSIDZT S. Januszewski.

25. Opracował Program komputerowy karty - Word for Windows - BSIDZT S. Januszewski

tekst dr Stanisław Januszewski 15 kwiecień 1995 r.
plany, rysunki Monika Gancarz 21 styczeń 1995 r.
zdjęcia fotogr. dr Stanisław Januszewski, 15 październik 1994 i 15 kwiecień 1995 r.
miejsce przechowywania negatywów BSIDZT S. Januszewski

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego!

22. Bibliografia

- S. Januszewski, Zabytki Techniki Dolnego Śląska, ODZ, Warszawa 1988
- S. Januszewski, T. Szpineter, J. Dobesz, Zabytki techniki w górnictwie Zagłębia Dolnośląskiego, w: Raporty Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1980, mnps, cz. III
- Zabytki techniki górniczej Zagłębia Dolnośląskiego pod red. Stanisława Januszewskiego, Wałbrzych 1988.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

patrz: Zabytki techniki górniczej..., op. cit. poz. 22 oraz zbiory Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej - tam fotografie wykonane w latach 1979-1986.

27. Załączniki

Nr 1/2 - dokumentacja fotograficzna

1. Miejscowość

NOWA RUDA

2. Obiekt

SZYB "LECH" - ZESPÓŁ

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna (verte)

1. Wieża nadszybowa szybu "Lech" (od pld.), neg. 300/810/5

2. Maszynownia szybu "Lech" (od pld.), neg. 300/799/1

3. Budynek administracyjny (dawniej dyrekcja kopalni) z 1874 r., neg. 300/798/5

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 15 kwiecień 1995 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

4. Dawny bud. kompresorów, neg. 300/768/1

5. Maszynownia szybu "Lech", neg. 300/767/4

6. Elewacja płu. maszynowni, neg. 300/768/5

7. Bud. administracyjny kopalni, neg. 300/769/3

1. Miejscowość

NOWA RUDA

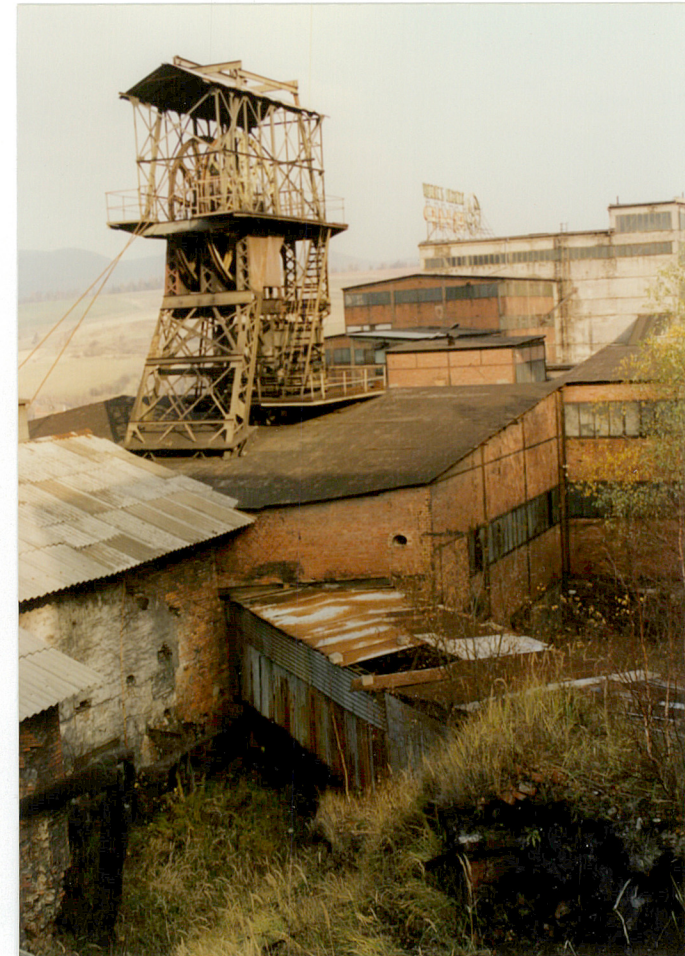
2. Obiekt

SZYB "LECH" - ZESPÓŁ

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna (verte) - Inne obiekty Pola "Piast"

Tutaj przybliżamy inne obiekty powierzchni Pola "Piast", na obszarze którego usytuowano szyb "Lech", na pld. od niego szyb "Piast I", zaś na pln. - szyb "Anna" (patrz karty ewidencyjne: nadszybie i wieża nadszybowa szybu "Piast I", maszynownia szybu "Piast I", nadszybie i wieża nadszybowa szybu "Anna", łaźnia górnicza (przy szybie "Anna").

1. Od lewej: nadszybie, wieża nadszybowa i maszynownia szybu "Piast I", neg. 300/800/2

2. Nadszybie i wieża nadszybowa szybu "Piast I", z lewej maszynownia, neg. 300/801/2

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 15 kwiecień 1995 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

3. Dawne nadszybie i wieża nadszybowa szybu "Anna"
neg. 300/798/4

4. Fragment wnętrza łaźni hakowej przy szybie "Anna"
neg. 300/808/4

5. Chłodnia kominowa na Polu "Piast", na zach. od szybu "Lech",
neg. 300/797/3